

Suvremeni problemi globalne pentekostalizacije kršćanstva

Andrzej Kobyliński*

Sažetak

Članak analizira proces pentekostalizacije kršćanstva na globalnoj razini. Kršćanske karizmatične zajednice vjerojatno su najživlji i najbrže rastući vjerski pokret 21. stoljeća, koji je već zahvatio cijeli svijet. Ni jedna druga grana kršćanstva nije rasla brže od pentekostalnih grupa, osobito u južnoj hemisferi. Potrebno je razumjeti početak i razvoj pentekostalnog pokreta i prepoznati etičke implikacije tog procesa. Ispravno tumačenje vrlo složenog fenomena pentekostalizacije zahtijeva interdisciplinarni pristup. Potrebna je sociološka i kulturološka dijagnoza, ali dublja analiza te pojave ne bi bila potpuna bez doprinosa znanstvenih disciplina kao što su filozofija religije, antropologija, etnografija ili etika.

Ključne riječi: religiozno iskustvo, kršćanska etika, pentekostalizacija, pentekostalna religioznost, postsekularno društvo

Uvod

U posljednjih nekoliko godina u cijelom se svijetu odvija proces pentekostalizacije kršćanstva.¹ Pentekostalizacija (eng. *Pentecostalization*; njem. *die Pentekostalisierung*; španj. *Pentecostalización*) znači neuobičajeno brz porast populacije različitih vrsta crkava i *stricte* pentekostalnih zajednica te proces postupne preobrazbe mnogih drugih tradicionalnih crkava i kršćanskih denominacija u jednu sveopću verziju karizmatiskog kršćanstva na svjetskoj razini. Proces pentekostalizacije kršćanstva, koji je nedavno postao vrlo dinamičan, a danas je već globalan, naziva se u nekim zemljama, tzv. karizmatizacija kršćanske religije ili radanje karizmatiskog ili evandeoskog kršćanstva.

Kao rezultat tog procesa, osobito u Africi i Južnoj Americi, na temeljima tradicionalnih kršćanskih crkava, rađaju se nove zajednice, denominacije ili sekte

* Andrzej Kobyliński, Institut za filozofiju Sveučilišta kardinala Stefana Wyszyńskiego u Varšavi. Adresa: Wóycickiego 1/3, Budynek br. 23, PL-01-938 Varšava, Poljska. E-pošta: a.kobyliński@uksw.edu.pl

1 Usp. A. Kobyliński, Etyczne wymiary współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa, *Studia Philosophiae Christianae*, 50/3 (2014), str. 93–130.

s pentekostalnim karakteristikama. Proces duboke preobrazbe propovijedanog nauka i oblika vjerskog života događa se čak i unutar tradicionalnih kršćanskih crkava. Tako shvaćena pentekostalizacija odnosi se danas na Katoličku crkvu diljem svijeta i na veliku većinu protestantskih denominacija (anglikanizam, luteranstvo, episkopske i metodističke zajednice, tzv. slobodne kršćanske crkve). Čini se da problem pentekostalizacije — osobito na doktrinalnoj razini — minimalno dotiče pravoslavnu verziju kršćanstva, koja nastoji zadržati maksimalnu vjernost tradiciji.

Problemu pentekostalizacije kršćanstva posvećuje se, u mnogim zemljama, sve više i više publikacija, znanstvenih projekata i znanstvenih skupova koji žele provesti dublju dijagnozu tog fenomena te predstaviti njegove kulturne, moralne, društvene ili političke posljedice. U Poljskoj su nedavno objavljene dvije važne knjige Andrzeja Migde posvećene razumijevanju nekih aspekata pentekostalnog pokreta danas.² Međutim i dalje nedostaje publikacija koje podaju znanstvenoj analizi filozofska, teološka, etička ili socijalna pitanja, u vezi s prodiranjem raznih oblika pentekostalizma u katoličke zajednice, kao i zamjena tradicionalnih oblika katoličke pobožnosti s novom religioznošću pentekostalnih crkava.

Razumijevanje vrlo složenog i višedimenzionalnog procesa tzv. karizmatizacije kršćanstva zahtijeva interdisciplinarni pristup. Potrebna je, naravno, sociološka i kulturološka dijagnoza, ali dubljoj analizi tog fenomena ne može nedostajati znanstveni doprinos mnogih drugih znanstvenih disciplina, kao što su filozofija religije, antropologija, teologija i etika. U ovoj studiji bit će predstavljeni uglavnom neki etički aspekti tog fenomena. Toj će analizi prethoditi zapažanja s pogranjčja sociologije, filozofije religije i teologije, koji su osnova za ukazivanje upravo etičkih implikacija procesa pentekostalizacije kršćanstva. Bez takvog predstavljanja samog fenomena pentekostalizacije, analiza njegovih etičkih aspekata bila bi gotovo neshvatljiva i »visjela bi u zraku«.

1. Današnja metamorfoza kršćanstva

Na početku trećeg tisućljeća vraćaju se filozofska i teološka pitanja o suštini kršćanstva.³ Na mnogim područjima pokušavamo shvatiti njegovu bit u kontekstu dijaloga s drugim religijama, kao i u raspravi sa sekularnom ili ateističkom vizijom svijeta i čovjeka. U čemu se uistinu danas sastoji kršćanski karakter? Gdje je tzv. kršćanska razlika? Na koji način kršćanska poruka formira društvene veze? Možemo li i dalje govoriti o tipično kršćanskim elementima morala? Kako se mogu odrediti kršćanska nadahnuća u etici?

2 Usp. A. Migda, *Egzorcyzm pentekostalny*, Stanisławów Pierwszy, 2010; A. Magda, *Mistycyzm pentekostalny w Polsce*, Krakov, 2013.

3 Usp. J. L. Allen, *Das neue Gesicht der Kirche: Die Zukunft des Katholizismus*, Gütersloh, 2010; Ph. Jenkins, *Die Zukunft des Christentums: Eine Analyse der weltweiten Entwicklung im 21. Jahrhundert*, Freiburg, 2011.

Pitanja tog tipa radaju se danas u potpuno novom povijesnom kontekstu, duboko određenom evangeličkom i pentekostalnom religioznošću i pobožnošću, koje sve više utječu na sve crkve i kršćanske zajednice u globalnoj dimenziji. Pretpostavlja se da je pentekostalni pokret službeno nastao u SAD-u 1901. godine u biblijskoj školi Betela (*Bethel Bible College*) u Topeka, Kansas. Treba pripomenuti da su se tipični oblici pentekostalne religioznosti (molitva u jezicima, proročanstva, pad na zemlju pod vlašću Boga, ekstatični ples, dar smijeha i drugi oblici novih pobožnosti, koje se pripisuju Duhu Svetomu) pojavile već krajem 19. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama, u pokretu nazvanom Sveti Pokret (*Holiness Movement*).

Nema sumnje da je pentekostalizam kao društveno–religiozni pokret doživio nevjerojatan uspjeh. U samo sto godina postao je druga najveća struja kršćanske vjere, a danas je možda već na prvom mjestu i možda je najpoznatiji. Upravo je pentekostalni pokret tijekom posljednjih 20 godina radikalno promijenio lice kršćanskog svijeta. Različiti oblici karizmatičkih i pentekostalnih zajednica trenutačno su — pored Katoličke crkve — najbrojnije grupe kršćanskog života. Broj kršćana koji danas pripadaju mnogim oblicima crkava, zajednica i pentekostalnih sekti procjenjuje se na oko 600 milijuna sljedbenika. Moglo bi se reći da pentekostanci danas čine oko trećinu svih Kristovih učenika, a dvije trećine kršćana pripadaju različitim vrstama protestantske denominacije.

Karizmatici osvajaju danas Latinsku Ameriku, ali i misijske zemlje, poput Azije, osobito Kine. U Europi, u novim kršćanskim vjerskim skupinama pentekostalnog i karizmatičkog karaktera, sada imamo oko 20 milijuna sljedbenika, osobito u Velikoj Britaniji i Rusiji. U zemljama kao što su Hrvatska, Poljska, Slovačka i Mađarska susrećemo se u prvom redu s prodorom pentekostalne i karizmatičke duhovnosti i religioznosti u tradicionalnim crkvama, posebno u Katoličkoj crkvi.

Dana 12. ožujka 2015. godine, poljska biskupska konferencija izdala je dekret o zabrani tzv. ispovijedi malih vrata zlog duha. Ova neobična religijska praksa, koja podsjeća na afričku koncepciju prisutnosti duhova i njihove moći nad ljudskim životom, predstavlja, bez sumnje, jedan od brojnih primjera pentekostalizacije kršćanstva danas. U posljednjih nekoliko godina, taj novi oblik prakticiranja sakramenta pomirenja i ispita savjesti rasprostranio se u mnogim katoličkim krugovima u Poljskoj. U Hrvatskoj se, međutim, čini vrlo zanimljiv fenomen Evandeoske pentekostalne crkve — koja sjedinjuje dva vodeća suvremena kršćanska pokreta: pentekostalni i evandeoski.

Mnogi znanstvenici koji se bave analizom pentekostalnog pokreta podcrtavaju kako ih najviše iznenađuje stopa rasta tih zajednica. Prije još samo 100 godina u gotovo cijeloj Latinskoj Americi uopće nije bilo protestantskih zajednica. Prvi protestantski misionari počeli su pristizati iz SAD-a u Brazil i Peru krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Danas u Latinskoj Americi nove zajednice ili sekte koje imaju pentekostalne karakteristike sve više zamjenjuju tradicionalne crkve ili mijenjaju tradicionalne oblike katoličke pobožnosti. Trenutačno, već 52 %

katolika u Latinskoj Americi pripada raznim skupinama i pokretima koji imaju karizmatički karakter.⁴

Broj pentekostalnih kršćana raste svake godine za 20 milijuna sljedbenika koji napuštaju tradicionalne crkve, velikom većinom napuštaju Katoličku crkvu, kako bi postali članovi pentekostalne vjeroispovijesti. Očekuje se da će u 2025. broj sljedbenika koji pripadaju različitim crkvama, zajednicama i sektama koje su *stricte* pentekostalne premašiti 800 milijuna. Danas je službeni broj katolika milijardu i dvjesto milijuna. Međutim, mnogi od njih su često samo kršteni, a u stvarnosti više nemaju nikakve veze s religijom. Dakle, ako se uzme u obzir samo sljedbenike koji u pravom smislu prakticiraju svoju religiju, tada su pentekostalni kršćani danas najveća frakcija kršćanstva, koja svake godine jača svoju poziciju na globalnoj razini.

Karizmatička religioznost je, uz islam, oblik vjerskog života koji je trenutačno obilježen sve bržim rastom. Uzroci takvog rasta karizmatičkih i pentekostalnih zajednica su duhovnog i sociološkog karaktera. Pentekostalizam nudi spontani i pun entuzijazma oblik religije, koja zadovoljava na potpuno nov način duhovne potrebe ljudi danas. Od socioloških razloga to su svakako socijalni i ekonomski problemi u Africi i Južnoj Americi, siromaštvo i društvene nepravde, koji promiču razvoj pentekostalnih zajednica.

Pokreti i pentekostalne zajednice nude svojim sljedbenicima osjećaj identiteta, osnažuju svijest vlastite vrijednosti, prenose ljudima osjećaj stabilnosti i da se osjećaju kao kod kuće.⁵ Za imigrante i za ljude koji su isključeni iz društvene zajednice krajnje je važan osjećaj utočišta i obitelji u društvenom smislu. U mnogim zemljama, pentekostalne zajednice pomažu svojim sljedbenicima u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, daju podršku i nadu u budućnost. Osobe koje trpe glad, nezaposlenost i život bez krova nad glavom te bolesnici i ovisnici krotko prihvaćaju nauk pentekostalnih lidera o čudima, ozdravljenjima i vladavini Sotone u svijetu.⁶

Jedna je od vrlo važnih posljedica globalne pentekostalizacije kršćanstva u tome što unutar kršćanskog svijeta više nije glavni problem dijalog između crkava i povijesnih zajednica (katolici, luterani, anglikanci i pravoslavni). Danas je pravi izazov upravo odnos između crkava i tradicionalnih zajednica s cijelom galaksijom novih karizmatičkih, pentekostalnih ili evanđeoskih zajednica. Predstavnici tih pokreta vide stare podjele unutar kršćanstva jedino kao europsko pa čak i postkolonijalno naslijeđe, pa tako često ignoriraju vjerske razlike, a ponekad čak i odbijaju ekumenski dijalog. U drugim situacijama, oni ne priznaju vjerske granice i vrše aktivni i učinkovit prozelitizam.

Predstavljaju li novi oblici karizmatičke religioznosti, kao i cijeli pentekostalni pokret, priliku ili prijetnju za tradicionalne crkve? Koje su glavne karakteristike

4 Usp. A. H. Anderson, *To the Ends of the Earth: Pentecostalism and the Transformation of World Christianity*, Oxford, 2013; M. Eckholt, *Pentekostalisierung des Christentums? Zur Rekonfiguration »der religiösen Landkarte in Lateinamerika«*, *Stimmen der Zeit*, 13 (2013), str. 507–520.

5 Usp. Ph. Jenkins, *The Next Christendom: The Coming of Global Christianity*, New York, 2011.

6 Usp. W. K. Kay, *Pentecostalism: A Very Short Introduction*, Oxford, 2011.

pentekostalnog kršćanstva? U kojoj mjeri ta verzija kršćanstva mijenja tradicionalno razumijevanje određenih istina vjere i morala? Koji će oblik, za nekoliko desetljeća, imati katoličanstvo u mnogim zemljama širom svijeta ako se njegova tradicionalna poruka sjedini s temeljnim elementima teologije pentekostalnih crkava?

Ne rada li se možda pred našim očima nova vizija kršćanstva, sinkretičkog i ekumenskog, koja donekle poništava filozofske i teološko–sekularne sporove koji su se tijekom povijesti pojavljivali među kršćanima različitih vjeroispovijesti, a ticali su se odnosa između filozofije i teologije, glede mogućnosti racionalne spoznaje Boga ili stvarne, realne i substancijalne prisutnosti Isusa Krista u sakramentu Euharistije? Koliku važnost još imaju danas filozofska i teološka pitanja te vrste?

Nedavno se je pokušalo odgovoriti na pitanja tog tipa, između ostalog tijekom tri vrlo važne međunarodne konferencije. Prva konferencija održana je od 4. do 6. veljače 2013. u Varšavi i bila je posvećena fenomenu novih religijskih pokreta koji su se uspostavili u proteklih nekoliko desetljeća. Sastanak je u Varšavi organizirao Zajednički odbor Konferencije europskih crkava (KEK) i Vijeće europskih biskupskih konferencija (CCEE). Tema konferencije bila je: Vjera i religija u Europi koja se mijenja. Novi kršćanski pokreti u Europi: izazovi ili prilike?

Druga konferencija pod nazivom »Evangelici — pentekostalne crkve — karizmatici. Novi religijski pokreti kao izazov za Katoličku crkvu« održana je u Rimu od 9. do 11. travnja 2013. godine u organizaciji Komisije za međunarodne poslove Njemačke biskupske konferencije i Istraživačke grupe, koju je predvodio isusovac Johannes Müller, koji studira pentekostalizam, pod pokroviteljstvom predsjednika Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana, kardinala Kurta Kocha.

Treća konferencija, pod naslovom »Transnacionalizmi, pentekostalizmi i procesi pentekostalizacije. Raskrižja pogleda na religije u pokretu«, održana je u Rimu 27. svibnja 2014. godine. Konferenciju je organizirao Odjel za povijest i kulturu religije Sveučilišta u Rimu La Sapienza, a sponzorirala ju je i AISEA (*Associazione Italiana per le Scienze Etno–Antropologiche*). Tijekom te konferencije, prof. Cecilia Pennacini sa Sveučilišta u Torinu — koja se bavi demoetnoantropološkim znanostima — održala je vrlo zanimljiv tečaj pod nazivom *Boriti se protiv samih sebe: Demonizacija duhova u suvremenoj Ugandi*. Danas je u Poljskoj osobito važno razumjeti s filozofskog, teološkog i sociološkog gledišta duhovno i vjersko stanje u Ugandi, zbog katoličkog karizmatskog svećenika Johna Bashobora, koji dolazi upravo iz Ugande i koji od 2007. svake godine boravi u Poljskoj više tjedana, propovijedajući u raznim mjestima diljem zemlje. Dana 6. srpnja 2013. na Nacionalnom stadionu u Varšavi, tijekom Nacionalne duhovne obnove, vlč. John Bashobora okupio je 60.000 ljudi, a 18. srpnja 2015. na sastanku sa svećenikom iz Ugande na istom mjestu okupilo se 55.000 ljudi.

2. Karakteristike pentekostalne religioznosti

Današnji pentekostalni pokret može se opisati kao struja unutar kršćanstva, a glavna mu je karakteristika isticanje djelovanja Duha Svetog u životu kršćana. Kao vjerski pokret nadilazi konfesionalne kategorije i predstavlja se kao posebno djelovanje Boga u kontekstu kršćanstva. S teološkog stajališta, pentekostalni je pokret prije svega oblik osobnog iskustva Boga. Kao religiozno iskustvo, on je produžetak svečane objave koja ima svoje ishodište u blagdanu Duhova koji izražava suštinu kršćanske duhovnosti kako su je razumjeli prvi kršćani.

»Medu pentekostalcima je rašireno uvjerenje kako je s Bogom moguće uspostaviti izravnu komunikacije, a ne posrednu. Ona se ne događa putem svete knjige, nekog sakramenta, drugog čovjeka ili neke službe, nego izravno.«⁷ Na taj se način dovodi u pitanje tradicionalna katolička vjera prema kojoj doživljavamo Boga samo posredno, jer je izravan kontakt s Bogom jedinstveni dar, tipičan mističnomu iskustvu. »Moglo bi se reći da su Pentekostalne zajednice stvorili ljudi koji su gladni misticizma. To su ljudi koji smatraju da su stari oblici vjere istrošeni, oni osjećaju jaku potrebu za čudima. Čini se da je pentekostalizam spontani izraz pučke pobožnosti.«⁸

Pentekostalni pokret, ovisno o socijalnom, kulturnom i religijskom identitetu njegovih sljedbenika, ima različite oblike. Kao duhovni pokret, nema teritorijalnih i vjerskih granica. On može prodrijeti i među antagonističke društvene klase i skupine. Raširen je u mnogim autonomnim crkvama i vjerskim udrugama koje karakterizira vjerovanje u nužnost svjesnog preporoda, priznajući Isusa kao »osobnog Spasitelja«, intenzivno doživljavanje prisutnosti Duha Svetog, iskustvo tzv. krštenja u Duhu Svetom i prakticiranje Njegovih darova. »Pentekostalni se pokret razvija unutar tradicionalnih crkava i prisutan je u njima u obliku različitih skupina i zajednica koje imaju karizmatiku formaciju.«⁹

Pentekostalno estetsko iskustvo temelji se, prije svega, na novom značenju Svetog pisma. Pristaše pentekostalnog pokreta, u određenoj mjeri, doveli su u pitanje kako katoličku, tako i tradicionalnu protestantsku teologiju, stvaranjem vlastite vizije vjere, morala i društvenog života. Po njihovom mišljenju, sve izvanredne pojave, kao što su primjerice čuda i iscjeljenja opisana u Bibliji, mogu se pojaviti s istom frekvencijom i danas, ako je vjera sljedbenika dovoljno jaka i vitalna. Tu je riječ o »čudotvornoj religioznosti«, koja ima u suštini čudo kao temelj vjere u cjelini. Predstavnici današnjih pentekostalaca vjeruju da je čak i u 21. stoljeću još uvijek moguće promatrati spektakularne znakove Božje sile u životu ljudi vjere, upravo onako kako je to bilo u apostolskim vremenima. Pentekostalna se religioznost pokušava vratiti u stanje koje je opisao Emile Durkheim, kao elementarni oblik vjerskog života koji sadržava u sebi ples, trans, snove i ozdravljenja. Na taj se način često naglašava subjektivno religiozno

7 A. Migda, *Mistycyzm pentekostalny w Polsce*, str. 13.

8 *Isto*, str. 361.

9 *Isto*, str. 158.

iskustvo. Pentekostalna se duhovnost pojavljuje kao konglomerat vjere, emocionalne osjetljivosti i iskustva. Pentekostalno iskustvo opisano izrazom *sola experientia* uključuje više ili manje uspješan pokušaj da ga se tumači na temelju često fundamentalističkog razumijevanja Svetog pisma.¹⁰

Čini se da pentekostalni kršćanin želi reći: »Vjerujem jer imam iskustvo.« Postoji tu jasan primat iskustva nad refleksijom i nad činom vjere. Pentekostalci tvrde da je njihova emocionalna duhovnost odgovor na pretjerivanja o ulozi razuma nad ostalim oblicima kršćanskog bogoslužja i pobožnosti. Kao rezultat toga, vjerske istine ne mogu se spoznati ako nisu proživljene emocionalno i čisto osobno. Od 90–ih godina 20. stoljeća bilježi se u pentekostalnom pokretu rastući trend uvođenja u slavlja novih efekata akustične i multimedijalne tehnologije. U pentekostalnom vjerskom iskustvu glazba, zvuk i svjetla počinju igrati dominantnu ulogu. Vrlo rječita potvrda toj vrsti vjerske pobožnosti su slavlja pod nazivom »Večeri Slave«, koje su vrlo popularne u Poljskoj i mnogim drugim zemljama.

Tipična su pojava pentekostalne duhovnosti psihosomatski simptomi koji se javljaju tijekom različitih molitvenih susreta i koji se manifestiraju u obliku grčeva tijela, konvulzijskog smijeha ili tzv. pada u duhu. Andrzej Migda primjećuje da se u psihologiji religije slična ponašanja klasificiraju kao manifestacija »promijenjenih stanja svijesti«. Po njegovu mišljenju, »psihosomatski pentekostalni fenomeni proizlaze iz istih psiholoških mehanizama koji omogućuju šamanski trans, hodanje po žeravici ili ples derviša«. ¹¹ Novi članovi pentekostalnih i karizmatičkih zajednica obučeni su kako postići stanje zanosa i mistike.

3. Tri faze razvoja pentekostalnog pokreta

U razvoju pentekostalnih zajednica možemo razlikovati tri faze, često definirane kao valovi.¹² Prva faza podrazumijeva klasični pentekostalizam i radenje pentekostalnih zajednica u prvoj polovici 20. stoljeća u SAD–u, koje su se udaljavale od tradicionalnih oblika vjerskog života. Pentekostalizam prvog razdoblja stavljao je naglasak na neka ekstatična iskustva, kao što je krštenje u Duhu Svetom ili molitva u jezicima.

Prvi val karakterizirala je moralna strogost i asketski način života. Članovi prvih pentekostalnih crkava predstavljali su radikalno konzervativan pristup po pitanju odjeće za muškarce i žene, izražavali su kritički stav prema kulturi masa, zabranjivali su slušanje razne vrste glazbe itd. U prvom valu pentekostalizma društvena uloga sljedbenika bila je ograničena na vjernost Svetomu pismu u svijetu koji postaje sve više dekadentan. Tu je bila riječ o promicanju stavova usmjerenih na svojevrsni bijeg od materijalnog svijeta, naglašavajući zagrobni život.

10 *Isto*, str. 185–186.

11 *Isto*, str. 198.

12 Usp. A.–P. Rethmann, *Die geschichtliche Entwicklung der Pfingstbewegung und ihre Praxis: Anfragen an Theologie und Kirche*, u: A.–P. Rethmann i T. Kebler (ur.), *Pentekostalismus: Die Pfingstbewegung als Anfrage an Theologie und Kirche*, Salzburg, 2012, str. 17.

Druga faza počela je 50-tih godina 20. stoljeća. Kao karizmatički pokret ušao je u tradicionalne crkve: katoličku, anglikansku, luteransku, itd. Drugi pentekostalni val prodro je u Katoličku crkvu 1967. u SAD-u i počeo se ubrzano razvijati u mnogim zemljama kao Katolička karizmatička obnova. »Kako bi obratili više pozornost na Darovatelja karizmi nego na same darove«, kaže Aleksandra Kowal, »taj pokret se danas zove Obnova u Duhu Svetom. Spektar željenih znakova Duha Božjeg se je malo proširio, iako se još uvijek očekuje da se krštenje u Duhu Svetom očituje kroz molitvu u jezicima.«¹³ Duhovnost te faze nalazi svoj književni izraz u jednom svjetskom bestselleru. To je knjiga američkog pentekostalnog propovjednika Davida Wilkersona *The Cross and the Switchblade* [*Križ i bodež*], koja je objavljena 1962. godine.

Treći val utjelovljuje suvremeni neopentekostalizam, rođen 80-tih godina 20. stoljeća. On je doveo u mnogim zemljama do stvaranja mnoštva tzv. slobodnih crkava i sekta. Suvremeni neopentekostalizam obilježen je posebno intenzivnom manifestacijom znamenja i čuda, što znači fizičkih ozdravljenja, oslobođenja od demona i ostalih objava tjelesnih moći koje se često očituju, primjerice, kroz kolektivno padanje na tlo, kroz histeričan smijeh i kroz sve vrste konvulzija. »Taj način prakticiranja duhovnosti imao je velik utjecaj na način slavlja, koja su se održavala i u Poljskoj.«¹⁴

Novost je u religioznosti trećeg vala stavljanje većeg naglaska na teme ozdravljenja u Duhu Svetom, kao i korištenje Interneta, radija i televizije u navještanju Radosne vijesti. Moderni pentekostalizam koristi elektroničke medije i strategiju modernog marketinga. Božansko iscjeljenje postaje suština religioznog iskustva. Često su crkve postajale jedan oblik prve pomoći za sve vrste fizičke i duhovne patnje, uključujući siromaštvo i nezaposlenost.

Neopentekostalizam trećeg vala propovijeda vjernicima svetost, ne više uglavnom putem Biblije kako je to radio klasični pentekostalizam, nego putem svetih simbola kao što su: pomazanje svetim uljem, polaganje ruku, spaljivanje papira na kojima su napisane molitvene nakane, sve vrste egzorcizama, oslobođenja od zlih duhova i tako dalje.

Iznimno važna okolnost u suvremenom neopentekostalizmu radikalna je promjena odnosa prema pučkoj pobožnosti. Za klasični pentekostalizam prvog vala pučka pobožnost bila je jedan oblik religijskog sinkretizma i bila je ocijenjena vrlo kritički kao nešto negativno i štetno, a za neopentekostalizam pučka pobožnost igra vrlo važnu i pozitivnu ulogu. Tako se u pentekostalnim zajednicama danas mogu susresti mnogi elementi iz afričkih religija, primjerice razumijevanje prisutnosti zlih duhova i njihov utjecaj na živote ljudi te različite metode oslobađanja čovjeka od svih oblika zla. Kao rezultat toga, vrlo se često milijuni katolika u Poljskoj i u drugim zemljama koriste — pod utjecajem religioznosti neopentekostalizma trećeg vala — tzv. novim sakramentalijama (egzorcizirana

13 A. Kowal, *Ekumenizm czy obrona jedności*. URL: www.apologetyka.katolik.pl (preuzeto 10.07.2016.)

14 A. Migda, *Mistycyzm pentekostalny w Polsce*, str. 169.

voda, egzorcizirana sol, egzorcizirano ulje) kao sredstvima koja bi trebala protjerati iz naših života zle duhove i zaštititi ljude od utjecaja demonskih sila.

Treći val neopentekostalizma propovijeda teologiju materijalnog uspjeha i prosperiteta, fokusirajući svoj navještaj na potpunom oslobađanju od tradicionalnih normi, koje se odnose na vanjsku svetost. To ga čini pokretom snažno orijentiranim prema zemaljskomu, a ne zagrobnomu životu. Religioznost te vrste fokusira se prvenstveno na pružanje čovjeku potpunog samoostvarenja i sreće sada i ovdje, u zemaljskom životu.¹⁵

Brzi razvoj trećeg vala karizmatičke religioznosti posljednjih nekoliko godina potvrđuje uvjerenje Jürgena Habermasa o nastanku, pred našim očima, post-svjetojnog doba. Dana 14. listopada 2001., povodom primitka nagrade za mir njemačkih izdavača, njemački je filozof održao poznati govor, o kojem se puno diskutiralo, pod nazivom *Vjerovati i znati*.¹⁶ Upravo je u tom govoru uveo naziv »post-sekularno društvo«, ukazujući na sekularizirana zapadnjačka društva gdje procesi sekularizacije koegzistiraju s vjerskim osjećajima ljudi. Habermas smatra da post-sekularno društvo i dalje prema religiji radi posao koji je religija radila u vezi s mitom. Samo, to nije namjera smionog neprijateljskog preuzimanja, nego ima za cilj protivljenje, u vlastitom domu, sporoj entropiji ograničenih resursa smisla.¹⁷

Autor govora *Vjerovati i znati* ističe da, govoreći o post-sekularnom društvu, ne želi pokazati samo ono gdje danas religija pronalazi svoje mjesto, čak i u sve sekulariziranijem okruženju, i da društvo unatoč svemu ne prestaje ozbiljno uzimati u obzir postojanje različitih vrsta vjerskih zajednica. Naziv »post-sekularno« daje vjerskoj zajednici ne samo neku vrstu priznanja za njezin funkcionalni doprinos u javnom životu, nego naglašava transformaciju odnosa između građana koji su vjernici i onih koji ne vjeruju. Post-sekularnom društvu prodrlo je u svijest da modernizacija javne savjesti obuhvaća i vjerski i svjetovni mentalitet, što dovodi do njihove međusobne transformacije.

4. Primat etike nad novom religioznošću

Globalni rast pentekostalnog pokreta postavlja mnoga nova i teška etička pitanja. Ne postoje znanstvene studije koje pružaju detaljnu analizu etičkih implikacija pentekostalizacije kršćanske vjere na globalnoj razini. Čini se da bismo trebali obratiti posebnu pozornost na sljedećih pet pitanja koja zahtijevaju daljnja detaljnija istraživanja.

Na prvom mjestu, vrlo često se u propovijedanju mnogih pentekostalnih lidera susrećemo s opasnim religijskim sinkretizmom. Često oni koji slušaju razne kršćanske lidere nisu svjesni da je poruka koju primaju i nekritički prihvaćaju u cijelosti ili djelomično strana crkvi ili vjerskoj zajednici kojoj pripadaju. U mno-

15 Usp. R. Mariano, *Neopentecostalismo: os pentecostais estão mudando*, São Paulo, 1995.

16 Usp. J. Habermas, *Glauben und Wissen*, Frankfurt am Main, 2001.

17 Usp. J. Ratzinger – J. Habermas, *Etica, religione e stato liberale*, Brescia, 2005.

gim zemljama katolici prihvaćaju kao svoju vlastitu viziju, primjerice, razumijevanje čuda ozdravljenja, tumačenje Svetog pisma, iskustvo Boga, prisutnosti zlih duhova u našem životu ili egzorcizma, koja je tipična za pentekostalnu teologiju i nema nikakve veze s katoličanstvom.

Može biti i da se neki član neke striktno pentekostalne zajednice nesvjesno udalji od svojih protestantskih korijena i nekritički prihvati katoličko razumijevanje vjerske istine i morala. U pentekostalnom pokretu, ali i među katolicima i među drugim kršćanima, trebao bi prevladati dublji etički senzibilitet kada je u pitanju moralna dužnost i poštovanje vjerske pripadnosti različitih ljudi, kao i poštovanje specifičnih doktrina pojedinih crkvi i vjerskih zajednica. *Orthopraxis* ne treba prevladati nad ortodoksijom.

Drugo, ozbiljan etički problem odnosi se na prezentaciju — od strane pentekostalnih i karizmatičkih lidera — mnogih događaja, pojava, poruka ili proročanstava kao nadnaravnih pojava, iako postoji mnogo racionalnih argumenata koji nas uvjeravaju o njihovoj posve prirodnoj naravi. Tu možemo govoriti o određenoj vrsti nepoštenja ili o situaciji kada se može nesvjesno obmanuti ljude. Jedan primjer takvih nepoštenih praksi može biti interpretacija buđenja čovjeka iz kome ili kataliptičkog stanja, koje se predstavlja kao uskrsnuće mrtvaca.

Vrlo spektakularan primjer predstavljanja prirodnih pojava kao nadnaravnih, vrlo čest slučaj tijekom karizmatičkih molitvenih susreta, je nedostatak razlike između prave glosolalije kao molitve u jezicima (grč. *lalein glossais* — govoriti u jezicima) i kliktanja (lat. *jubilare* — klikatati od radosti) kao neke snažne molitve koja se čuje, ali je potpuno neshvatljiva, jer je izražena bez slogova, bez konkretnih i razumljivih riječi.

Kada se u ranom kršćanstvu govori o daru jezika kao o nadnaravnoj pojavi, misli se o daru Duha Svetog kao o sposobnosti nekih kršćana da govore jezik koji nisu studirali i koji je njima osobno bio nepoznat, ali taj strani jezik uistinu postoji. Takvu viziju molitve u jezicima nalazimo primjerice u spisima sv. Augustina.¹⁸ Danas, u gotovo svim pentekostalnim pokretima, suprotno nauku sv. Augustina i suprotno Tradiciji, tipično kliktanje pogrešno je predstavljano kao nadnaravni dar.

Treće, treba pokazati snažno etičko protivljenje svim oblicima psihološke manipulacije, koja se koristi u mnogim zemljama, tijekom molitvenih susreta pentekostalnim. Na taj se način krši *privacy* pojedinaca i njihova sloboda, što često može dovesti do raznih oblika psihološke ovisnosti ili živčanog sloma. Možda bi se u odnosima između pentekostalnih vođa i članova njihovih vjerskih zajednica, analogno relaciji liječnik–pacijent, trebalo primijeniti načelo informiranog pristanka (*informed consent*).

18 Usp. E. Ensley, *A Brief History of Jubilation*, u: R. E. Webber (ur.), *The Complete Library of Christian Worship*, Peabody, 41994, str. 282; W. B. Lindemann, *Sprachenreden oder Zungenreden: Untersuchungen eines weitverbreiteten charismatischen Phänomens*, Mainz, 2010; A. Mertensacker, *Wunderheilungen und »Ruhen im Geist«*, Lippstadt, 2010; A. Mertensacker, »Geist–Taufe« oder »Geistertaufe«?, *Theologisches*, 41/11–12 (2011), str. 629–644.

Prema tom načelu, vjerski vođe koji se tijekom molitvenih susreta koriste različitim psihološkim tehnikama — a koje utječu svjesno i nesvjesno na sudionika — obvezno bi trebali sudionicima tih sastanaka, prije njihova početka, prenijeti najpouzdanije informacije koje mogu biti temelj njihova pristanka. Konkretno, načelo informiranog pristanka i odgovornost roditelja ili skrbnika — na isti način kao u medicini — treba primjenjivati na maloljetnike, jer vrlo je često riječ o ljudima mlađim od 18 godina, koji su žrtve psihološke manipulacije pentekostalnih lidera. Spektakularni je primjer manipulacija tzv. *Toronto Blessing*, situacija u kojoj se među sudionicima molitvenog susreta izaziva histerični smijeh, različite vrste transa ili zvukovi životinja (svinje, psi, lavovi, pijetlovi).¹⁹ U nekim katoličkim krugovima spajaju se *Toronto Blessing* s tradicionalnim euharistijskim klanjanjem.

Četvrto, ozbiljan su etički problem u pentekostalnom pokretu različite vrste zlouporaba s obzirom na davanje velike važnosti, što je tipično za pentekostalce, problemima fizičkog i duhovnog iscjeljivanja. Naravno, karizmatički susreti mogu pomoći nekim ljudima koji su bolesni i koji trpe, ali ponekad se javljaju situacije u kojima sudionici karizmatičkih susreta doživljavaju različite vrste oštećenja zdravlja tijela i duše. Nažalost, mnogi karizmatički lideri olako i prebrzo dijagnosticiraju stanje zdravlja drugih ljudi.

Ponekad, mišljenja te vrste, izrečena na molitvenim susretima i često tumačena kao da dolaze od Duha Svetog, mogu biti tako uvjerljivi da se ljudi koji su ozbiljno bolesni odriču bolničkog liječenja, iako je ono u njihovu slučaju stvarno potrebno. Postoje slučajevi da su pojedinci prestali uzimati propisane lijekove jer su se sudjelujući u misi s molitvom za ozdravljenje ili tijekom nekog drugog karizmatičkog susreta privremeno osjećali bolje na emocionalnoj razini. Od vjerskih lidera očekuje se veća razboritost, veća odgovornost jasnog razlučivanja — posebno u odnosu na bolesnike i osobe dotaknute trpljenjem — između onoga što je prirodno i ljudsko i onog što je nadnaravno i božansko. Neetično ponašanje na tom području ponekad može utjecati na zdravlje i život ljudi.

Peto, proces pentekostalizacije otežava modernu bioetičku raspravu, koja postaje veliki izazov našeg vremena. Pentekostalni pokret, s obzirom na anti-intelektualni i neprijateljski stav prema filozofskoj refleksiji, teško može predložiti i razviti racionalne bioetičke stavove koji upućuju na kategoriju prirodnog zakona, na Kantov etički sustav ili na filozofiju ljudskih prava. Dakle, pentekostalcima ostaju samo vjerski i biblijski argumenti, a to onemogućava bioetičku racionalnu raspravu, koja je javna u demokratskim i multikulturalnim društvima zapadne civilizacije. U određenom smislu, pentekostalni kršćani, ako odbiju razumske i filozofske argumente u etici i bioetici, sami se djelomično isključuju iz sudjelovanja u velikoj suvremenoj moralnoj, kulturnoj i društvenoj raspravi.

19 Usp. J. A. Beverley, *Holy Laughter and the Toronto Blessing: An Investigative Report*, Michigan, 1995.

Zaključak

Proces globalne pentekostalizacije kršćanstva zahtijeva, nesumnjivo, široko i temeljito interdisciplinarno istraživanje. Sociološku ili kulturološku dijagnozu treba nadopuniti analizama provedenim u znanstvenim disciplinama poput filozofije religije, antropologije, etnografije i etike. Najvažnija su filozofska pitanja koja se tiču pentekostalnog kršćanstva, između ostalog, tumačenje religioznog iskustva, mogućnost racionalne spoznaje Vrhovnog Bića, racionalna narav religioznog fenomena, izravna ili neizravna narav iskustva Boga, odgovarajuće tumačenje nadnaravnih pojava itd.

Trenutačno, moramo prije svega dublje razumjeti fenomen pentekostalizma i njegove moralne, društvene i doktrinalne posljedice. Posljednjih nekoliko desetljeća u SAD-u i zemljama Latinske Amerike objavljene su mnoge uzbudljive i zanimljive studije na tu temu. U Europi, osobito u Njemačkoj i Italiji, fenomen karizmatičke religioznosti tek je nedavno postao predmetom ozbiljnog zanimanja filozofije, psihologije, sociologije i povijesti ideja. U mnogim drugim zemljama, kao što su Hrvatska, Poljska, Slovačka i Mađarska, potrebna je danas znanstvena analiza tog fenomena, koji je često potpuno zanemaran.

S pravom prof. Margit Eckholt, njemački teolog sa Sveučilišta u Osnabrücku, kaže da za Katoličku crkvu fenomen pentekostalizma nije samo izazov koji ima vanjski karakter, nego je i ozbiljna prijetnja samoj katoličkoj vjeri, jer pentekostalni pokret počinje duboko iznutra mijenjati lice suvremenog katolicizma.²⁰ S jedne strane, pentekostalni pokret može biti prilika za katolike i za mnoge druge kršćanske denominacije. Čini se da od pentekostalnih kršćana možemo naučiti spontanost, otvorenost, misionarsku revnost i želju za naviještanjem Božje Riječi. S druge strane, potrebno je čuvati nauk ako ne želimo da pentekostalni pokret izrodi univerzalnu i sinkretičku verziju kršćanstva u globalnoj dimenziji.

U kontekstu suvremene karizmatičke preobrazbe kršćanstva, George Weigel u svojoj knjizi iz 2013. piše o rođenju evandeoskog katolicizma u našoj povijesnoj epohi. Po njegovu mišljenju, na Zapadu se već nekoliko godina događa postupna marginalizacija katolicizma, koji postaje sve više i više privatni način života, bez utjecaja na društveno i javno ponašanje pojedinaca.²¹ Današnja pentekostalizacija kršćanstva mijenja, čak vrlo duboko, prirodu ekumenskog i medureligijskog dijaloga u mnogim zemljama.²² Vrlo često međusobno neprijateljstvo i borba za vjernike dovodi do antagonizama, do sukoba i raspada društvenih veza. Međutim, ako su danas zajednički izazovi u mnogim dijelovima svijeta pojave poput sekularizma i ateizma, bioetičke revolucije, negiranje vjerskih i moralnih temelja demokracije, vjerski fundamentalizam ili uskraćivanje prava na vjersku

20 Usp. M. Eckholt, *nav. dj.*

21 Usp. G. Weigel, *Evangelical Catholicism: Deep Reform in the 21st-Century Church*, New York, 2013.

22 Usp. A. F. Gemeinhardt, *Die Pfingstbewegung als ökumenische Herausforderung*, Göttingen, 2005; M. Introvigne, *I pentecostali*, Torino, 2004; P. Zimmerling, *Die charismatischen Bewegungen*, Göttingen, 2009.

slobodu, onda bi svim ljudima dobre volje trebao biti potreban novi oblik suradnje između kršćana različitih vjeroispovijesti, denominacija i struja.

Jedna od važnih dimenzija procesa planetarne pentekostalizacije kršćanstva tiče se njegove etičke implikacije. Nažalost, danas djelovanje lidera zajednica i religijskih pokreta — suprotno onomu što se događa s liječnicima, psiholozima, medicinskim sestrama i sl. — nije uređeno nikakvim etičkim kodeksom ponašanja. Kao rezultat toga vjerski lideri vrlo često, uključujući i one pentekostalne, imaju mentalnu moć nad pripadnicima svoje zajednice, koriste različite metode stvarne psihološke manipulacije, daju različite vjerske poruke — lažne ili nesigurne — kao da su sigurne i istinite, ograničavaju osobnu slobodu svojih sljedbenika, vrlo snažno utječu na njihove osobne odluke itd. Zbog toga potrebna je hitna odgovarajuća etička analiza funkcioniranja tih skupina i pokreta. Čak i u vjerskim zajednicama trebali bi se pridržavati načela informiranog pristanka koja se u medicinskoj praksi primjenjuje u odnosu liječnika prema pacijentima.

Poseban se izazov danas odnosi na odnos pentekostalnih kršćana prema suvremenoj bioetičkoj raspravi. Etička i bioetička misao pentekostalnih kršćana čisto je religijske naravi, hrani se ekstremnim biblicizmom i odbija bilo kakav argument filozofske naravi. Kao rezultat toga, pentekostalni kršćani čak i u javnim raspravama o bioetičkim pitanjima koriste isključivo vjerske argumente, dovodeći u pitanje potrebu za korištenjem kategorija naravnog prava, ljudskog dostojanstva i ljudskih prava. Čini se da taj aspekt pentekostalizacije kršćanstva danas ima sve veću važnost te zahtijeva, u budućnosti, temeljitije istraživanje.

Contemporary Issues of the Global Pentecostalization of Christianity

*Andrzej Kobyliński**

Summary

The article delves into the pentecostalization process of Christianity on a world level. Christian charismatic communities are probably the most vigorous and fast growing religious movement of the 21st century which has already overtaken the entire world. No other branch of Christianity has grown faster than the pentecostal group, particularly in the southern hemisphere. It is vital to understand the beginnings and the development of this movement and to note the ethical implications of this process. The correct interpretation of this very complex phenomenon demands an interdisciplinary approach. A sociological and cultural diagnosis is needed, however, a deeper analysis of this reality would not be complete without a contribution from scientific disciplines such as the philosophy of religion, anthropology, ethnography and ethics.

Key words: religious experience, Christian ethics, pentecostalization, pentecostal religiosity, post-secular society

* Andrzej Kobyliński, Institute of Philosophy, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. Address: Wóycickiego 1/3, Budynek nr 23, PL-01-938 Warszawa, Poland. E-mail: a.kobyliński@uksw.edu.pl